

Itt – kisebbségben¹

(öt mozaikdarab)

Ezt a szöveget egy levél nyomán írtam. Amikor – másokkal együtt – megkaptam a felkérést és a kötetcímet („Kik vagyunk mi, vajdasági/délvidéki magyarok?”), úgy éreztem, hogy ez fontos és nehéz kérdés, és van értelme a levélben megvont párhuzamnak Szekfű Gyula *Mi a magyar* című könyvével. Az is eszembe jutott, hogy jókor lett a kérdés feltéve. Amikor elkezdtem írni (választ kutatni), keresve valamilyen távlatot és személyes kapcsolódást is, láttam, hogy nemcsak most, hanem életem folyamán nagyon sokszor lehetett volna ezt a kérdést jókor feltenni. Elég sok időszakot éltem (éltünk) már meg, amikor ott lüktetett a kérdést, hogy most kik is vagyunk.

Mielőtt továbbmerészkednék, még a kérdést nézegetem, és megállok a vajdasági/délvidéki megjelölésnél. Ez a megfogalmazás egy feszültséget igyekszik enyhíteni. Kerüli az eleve elkötelezettséget. Azt hiszem, ilyenek is vagyunk (vagy legalábbis ilyesmi is van közöttünk). Egyébként annak a vidéknek, ahol élünk, sohasem volt „Délvidék” a hivatalos neve. „Vajdaság” volt – és most is az –, de ez a megjelölés nem a magyar uralom alatt alakult ki. Ezek az egymásba botló tények elegendők ahhoz, hogy csörtét ihlessenek az idevalósi magyarok között. Délvidék magyarabbnak tűnik talán azért is, mert Budapest és nem Belgrád szempontjából vagyunk délen. Viszont itt van az a tény is, hogy a nem igazán egy véleményen levő pártjaink zömének a nevében a Vajdaság szó áll az élen (VMSZ, VMDK, VMDP). A dolgokat még bonyolítja, hogy a Forum könyvkiadó épületével szemben ott áll már évek óta a kioktató falfirka, mely szerint „Ово је Србија а не Војводина, мајмуни једни” – azaz: Ez Szerbia és nem Vajdaság – ti majmok. És mindez cirill betűvel van írva, kivéve a Vojvodina (Vajdaság) szót, így jelezve, hogy ez a fogalom nem érdemel hazaszerető szerb betűket. Eszerint nem a szerb hatalom irányában megalkuvó „soft-magyarok”, hanem Szerbiát tagadó majmok lennének azok, akik Vajdaságként jelölik azt

VÁRADY TIBOR (1939) nemzetközi jogász, író, az *Új Symposion* indulása óta a szerkesztőbizottság tagja, 1969 és 1971 között felelős szerkesztője. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja. Legutóbbi könyve: *Zoknik a csilláron, életek hajszálon* (2013).

1 Részlet a Könyvhétre megjelenő *Libatoll és történelem* (Forum, Újvidék) című kötetből.

a vidéket, ahol élünk. Tehát másoknak – mondhatjuk, szerb nacionalistáknak – sem tetszik a Vajdaság. Nem egyszerű a helyzet.

Nehezen tudok elképzelni ebben a pillanatban egy magyarországi kezdeményezést, mely egyenértékűként egymás mellé állítana két elnevezést, melyeket a polarizáció már besorolt „ez az igazi!” vagy „vigyázz, nem ez az igazi!” megjelölésekkel. Vajdaságban/Délvidéken, úgy látszik, ez még valamennyire lehetséges. Talán azért is, mert érezzük, hogy túl kevesen vagyunk már ahhoz, hogy most még vajdasági és délvidéki magyarokra is osztódjunk. Persze van ebben egy kis optimista általánosítás is. Tudunk azért mi is polarizálódni, és összetéveszteni az igazságot az ellenfél tagadásával. De talán mégsem annyira – és itt van például ez a javasolt könyvcím.

Ha nem kötöm magam tovább a címhez/kérdéshez, és elindulok a válasz felé, rögtön kiderül, hogy teljes válaszkép nincsen előttem. Mozaikrészeket látok csak – vagy tudok felidézni. Talán valamit segíthetnek a közös keresésben, és be lehet majd őket valahova illeszteni.

1. mozaikdarab

Apai nagyanyám családja katalinfalvai. Ott eléggé sokáig éltek ahhoz, hogy odavalósínnak tudják és érezzék magukat. De nem eléggé sokáig ahhoz, hogy ne tudják, hogy Elzászból jöttek az őseik. Nagyanyám öccse megírt egy család-történetet, és ezt 5-6 példányban sokszorosította is. Eszerint valószínűsíthető, hogy a Putz nevet Elzászban a Butz előzte meg, és ez akkoriban vagy francia, vagy német tudattal párosult. Lehet, hogy mindkettővel. Katalinfalvához már magyar tudat és a feljegyzések szerint magyar büszkeség kötötte a Putzékát. Ezt példázza az is, hogy a dédnagyapám 1920. szeptember 22-én megtagadta, hogy magyar orvosi eskü után szerb/horvát/szlovén orvosi esküt is tegyen. A családtörténet írója, Putz Alfréd (akit én Mani bácsiként ismertem) akkor sem tévedett volna, ha magyar eskü helyett osztrák–magyar esküről ír. Tehát (mondhatjuk) vajdasági (illetve délvidéki) magyar család volt az apai nagyanyám családja. Ők minden valószínűség szerint inkább a „bánáti magyar” meghatározást használták. A család egyik ága Péterre váltotta a Putz vezetéknevet. Az is tény, hogy a bánáti magyar Putzék közül sokan valamivel jobban tudtak németül, mint magyarul. A nagyanyám is. Ezt az elzászi gyökerek is magyarázzák. Hogy volt-e valamilyen más kötődés – esetleg más vezetéknev – Elzász előtt, azt már senki sem tudja. Konkrét embereknél a történelemnek van egy azonosítható kezdete. Nagyanyám családja esetében az Elzászból való távozáskor indul a történelem. Kérdés még, hogy meddig tart. A Putz család sírboltja a szentgyörgyi katolikus temetőben van, mely már nemigen fenntartható. Elzászi temetőről a Mani bácsi által megírt családtörténet sem tud semmit.

Egyébként a sors úgy hozta, hogy katalinfalvai nagyanyám Bécsben született. A családi házban valamelyik fiókból előkerült egy személyi igazolványa,

mely a nagybecskereki Pravda (azaz Igazság) nyomdában készült. A nyomda tulajdonosa Lj. Drndarski. Ez egy közismert becskerek név volt. Voltak olyan Drndarskik, akikkel inkább szerbül, olyanok is, akikkel inkább magyarul beszélünk. A becskerek magyar gimnáziumban volt egy Drndárszki József nevű tanárom. Magyarul tanított történelmet és földrajzot. A személyi igazolvány nyomtatványa latin betűvel készült, de a tisztviselő kézzel és cirill betűkkel írta be az adatokat. 1937-ben vagyunk.

Ott van legelőször is a név: Várady Meta (mivel cirill betűvel van írva, csak találgathatom, hogy latin betűvel a hatóság Váradyt vagy Varadit írt volna).

Született (rođen) - 1882, Bécsben

Járás (srez) - Ausztria

Bánság (banovina) - Ausztria

Hol él (gde živi) - itt (ovde)

Talán így a legegyszerűbb: ovde (itt). Nem kell töprengeni azon, hogy pillanatnyilag Becskerek, Nagybecskerek, Petrovgrad, Bečkerek, Veliki Bečkerek vagy Grossbetschkerek, vagy éppen Zrenjanin a város neve. Nem kell elemezni sem távlatokat, sem besorolást. Ott ül a tolóablak mögött a tisztviselő(nő), tőle egy méterre a nagyanyám. Hol élnek? Minden felold és megold az „itt”. Ezt a bölcsességet kamatoztatva, talán egyszerű választ tudnék adni arra az izgalmas és bonyolult kérdésre is, hogy kik is a vajdasági/délvidéki magyarok. - A válasz az, hogy: mi (itt).

LIČNA ISPRAVA

Prezime Varady
 Ime Meta
 Roden 1882. u Beču
 Srez Bečevina Banovina Bečevina
 Zanimanje gospodinja gde živi ovde

LIČNI OPIS:

Stas crnoglava Brkovi 4.
 Lice okruglo Brada 4.
 Oči crne Kosa crna
 Nos pravilan Osobeni znaci nema

Svojeručni potpis _____

Da su gore označeni podaci tačni i istiniti, kao i fotografija sopstvenika ove isprave, tvrdi
 Br. 4/1937.
5. juna 1937. god.
Petrovgradu.

204. Pretstojnik gradske policije,
J. Chalovskij

St. br. 2649. Knjižara „Pravda“ Lj. Drndarski, Petrovgrad.

2. mozaikdarab

Ez most hengegős lesz.

Amikor Atlantában kezdtem tanítani évente 3-4 hónapot, az egyik megoldandó problémám egy lakattal kapcsolatban adódott. Tetszetős volt, elegáns és modern, azt hittem, jó vétel. Egy cseh matematikatanár felesége is ugyanilyen lakatot vett. Ugyanazt a célt szolgálták. Az uszodában ezzel a lakattal lehetett lezárni azokat a szekrénykéket, ahová ki-ki a ruháját tette. Voltak olyan lakatok, melyeket kis kulccsal zártak, és ezt a fürdőnadrág zsebébe rejtették. Az enyém modernebb volt. Nem kellett kulcs, jobbra-balra kellett forgatni a lakat felső lapját, és egy számkombináció zárt és nyitott. Ezt viszont meg kellett jegyezni. Ha nem jegyzem meg, eléggé súlyos a szankció. Vizes fürdőnadrágban maradok, és nem tudok hozzáférni sem a pénztárcámhoz, sem az autókulcshoz. Törölközőhöz sem. Matematikus barátom sokkal bonyolultabb számkombinációkat is meg tudott jegyezni, megjegyezte volna a sajátja mellett az én titkos számsoraimat is – de ő nagyon ritkán járt csak úszni. Saját erőmre kellett támaszkodnom.

És ekkor (is) láttam, hogy istenáldás, hogy vajdasági/délvidéki magyar vagyok. Egyszerűen felírtam a számokat egy darabka papírra, és azt ráragasztottam a lakat hátlapjára. Ezt persze láthatták a potenciális tolvajok is – de nem érthették. A sors faragta titkosírás felette állt az amerikai képességeknek. Magyarul írtam le a titkos számokat, de cirill betűvel! Például: *jobbpa ketcaзhet-venъoлц, бaлpa xapoмcaзxycoнкилeнц*. Ezzel próbáljon valamit a maffia (vagy a CIA, vagy a Wall Street körmönfont brókere)! Évekig biztonságban maradt a pénztárcám, az autókulcsom, de még az ingem, nadrágom és alsónadrágom is. Plusz ott volt a diadaléret. És mindegyik esélyem sem lett volna, ha nem volnék vajdasági/délvidéki (ezúttal talán inkább vajdasági) magyar. Hála istennek, az vagyok.

3. mozaikdarab

Amikor nagybecskereki osztálytársaimmal látogatni kezdtük egymást, egy-két lakásban azt vettem észre, hogy a rádió keresópálcája rögzítve van. Néhol szöggel, néhol spárgával. Így nem mozdulhatott a pálcá, és nem lehetett odébb csavarni a keresógombot. Esély sem volt valamilyen Trianont akár közvetetten is elfogadó magatartásra. A keresópálcát a pesti rádióállomásra rögzítették. Biztos vagyok benne, hogy osztálytársaim szülei ezt a korábbi években barkácsolhatták. A Rákosi-években éltünk. Nemigen lehetett élvezni a pesti rádiót. Maradt a zene. Egyik osztálytársam apja, aki gyári tisztviselő volt, ezt közölte is. Elmondta, hogy a felesége is, ő is a családi rádiókészüléken csak zenét hallgatnak, esetleg vidám estét.

Ez a magatartásforma nem vészett el, de nem is vált közöttünk uralkodóvá. Amit az utóbbi évtizedekben láttam és éreztem, az inkább magatartásforma-

keresés, mint valamelyik hozzáállás dominanciája. Ha rögzítve vagyunk (szöggel, spárgával vagy másként), nehezebben sodorhatnak el az ilyen vagy olyan áramlások. Igaz, mozdulni sem nagyon tudunk. És itt jutunk el egy kulcskérdéshez. Vajon magyarságunk fenntartása tulajdonképpen hagyományörzés-e? Vagy térfoglalás itt, a jelenben? És lehet-e mind a kettő? Ha tagadjuk, hogy szerbek lennénk (mert magyarok vagyunk), azt is tagadnunk kell, hogy (itt) Szerbiában élünk? És hogy nem csak a pesti rádió a miénk? Büszkék legyünk-e, vagy egy kicsit inkább szégyellnünk kellene, hogy olyankor, amikor kiejtjük, hogy Krleža, nem lopjuk ki az „r”-t (és nem lesz Klezsa), vagy nem csempészünk az összehozott mássalhangzók közé támaszul egy pótmagánhangzót (Kerlezsa) – hanem **itt** felszedett rátermettséggel, ügyesen lefékezünk az „r”-nél, és kényelmesen rátelepszünk, mintha csak magánhangzó volna.

Hogy tovább példázzam a magatartásformákat, voltak, akik a magánéletbe is befurakodó határmozgásokkal és ideológiai hullámverésekkel nem szegültek szembe, csak tudomásul vették, hogy most más az ország (és a gondolkodás) tulajdonosa, és ebben a helyzetben inkább albérlői kényelmet kerestek. 1970-ben egy Pestre szakadt honfitársunk úgy látta, hogy párkapcsolat alakítására itt lehetnek esélyei, és igyekezett valamilyen egyensúlyt teremteni a között, ami illik, és amit szeretne. Ezt az egyensúlyt egy hirdetésben fogalmazta meg. Házzasságot helyezett kilátásba – bár nem rögtön az elején. A *Magyar Szóban* megjelentetett hirdetés pontosan így szólt:

„31 éves, jelenleg Budapesten élő, vajdasági származású, nőtlen technikus későbbi házasság céljából 22-33 éves szőke vagy barna, 168 cm-nél nem magasabb, marxista gondolkodású, legalább kissé molett lányok fényképes levelét várja. Jelige: Testvériség-egység, szeretet, megbecsülés.”

Az *Új Symposion* 68. számában írtam erről a hirdetésről (1970-ben), azt kérdezve, hogy miután a marxizmus disszidens gondolkodásból uralkodó gondolkodássá vált, nem lett-e „egy kissé molett”. Most látom, hogy ez a hirdetés arról is elmond valamit, hogy milyenek is a délvidéki/vajdasági magyarok. Ilyenek is.

És ha már megemlítettem, itt van az *Új Symposion* is. Úgy láttuk, hogy a kisebbségi fennmaradás mellett való kitartást egy disszidens alapállással kellene ötvözni, és ezért csatlakoztunk más jugoszláviai közösségekben alakuló, más sodrásokkal szembeszegülő disszidens mozgalmakhoz is. És közben ott lüktetett a kérdés, mely címe lett Domonkos és Tolnai közös könyvének 1968-ban: *Valóban mi lesz velünk?* Akkor azt hittük, hogy körülbelül 50 év múlva (most) ezt tudni fogjuk. Nem így lett. Csak mostanára hozzásodródott egy másik kérdés is, hogy valóban mi **lett** velünk.

Statisztikai adataim nincsenek, de személyes tapasztalatok és meglátások nyomán azt hiszem, hogy a délvidéki/vajdasági magyarok többnyire tényként fogadták el, hogy itt élünk. Ennek előnyei is vannak. Nincs odaszögelve a kereső, több állomásról és több irányból is röpködnek felénk igazságok és áligazságok.

Így könnyebben tudatosodik, hogy nem az irány az igazság csalhatatlan mutatója. Azt is könnyebben látjuk, hogy egybeesések is vannak különböző világokból elénk sodort jelenségek között.

Míg alakul ez a szöveg, a 2015. március 22-ei *New York Times*ban egy vitáról olvasok, melyet az ismert Brown egyetemen rendeztek. A vitában összecsapni készültek Jessica Valenti, a „feministing.com” alapítója és szexuális zaklatások elleni harcos, a másik oldalon pedig Wendy McElroy, aki bírálja a „rape culture” („erőszakolás-kultúrát”), azaz azt a tényleges vagy vélt kultúrát, mely mindenben zaklatást és erőszakolást lát. Az eseménynek nagy híre ment, és igen sajátos védőintézkedéseket eredményezett. Tekintettel arra, hogy az elhangzó érvek sérthetnek érzékenységeket, az előadóterem szomszédságában egy „biztonságos szobát” rendeztek be süteménnyel, nyugtató zenével, kifestőkönyvekkel, párnákkal, takaróval, képzett traumakezelő és lelki-egészségi tanácsadó szakértőkkel. Itt kezelésben részesülhetnek azok, akiket megráznának a vitateremben elhangzó érvek. Mert, ugye, az emberek sérthetők és érzékenyek, és a mai világ egy gondoskodó világ. Közben Magyarországon átláthatatlan fóliával vonták be a nemzeti (és nemzetvédő) dohányboltokat, hogy az érzékeny, sértendő és kisértéseknek nehezen ellenálló magyar emberek nehegy dohányozni kívánjanak (sőt kezdjenek), ha cigarettát látnak egy fedetlen ablak vagy üvegajtó mögött.

Kinek jut eszébe, hogy ez meg az jobbára ugyanaz – vagy legalább hasonlít? Azt hiszem, hogy azok (mint például a délvidéki/vajdasági magyarok), akik egy életen át szembesülnek különböző csomagolású hitekkel és hitegetésekkel – és ezt hajlandók észre is venni –, könnyebben jutnak el oda, hogy ne a csomagolás szerint igazodjanak. Ilyen helyzetben könnyebb észrevenni, ha ilyen vagy olyan nyelvek, jelszavak, fóbiák és fóliák mögött ugyanaz a szerkezet, építmény (vagy bunkó) rejtőzködik. Esetleg meg is lehet érteni a szerkezetet. Kiderül, hogy néha azonos a ritmusa a saját lelkesedésünket gyarapító vagy az azt tagadó lüktetéseknek. Itt, ahol például több nacionalizmust is házhoz hoznak (vagy mondjuk, a környezetünkbe hoznak), ahol egymás mellett nézegethetünk magyar, szerb, horvát, montenegrói, szlovák, román, ruszin, korábban német nemzeti tudatot és hevületet, valamivel több esélyünk van, hogy pontosabban lássuk, mi a nemzeti azonosság, és mi a nacionalizmus. (Ha tényleg körülnéznünk, ha eloldjuk a keresőpálca rögzítését, kilépünk a biztonságos szobából, és lehántjuk a fóliát is.)

Ez a gondolatsor most arra lejt, hogy csak délvidéki/vajdasági magyarok lehetnek okos emberek. Ha ezt mondanám, akkor nehezen hihetné el az olvasó, hogy én is vajdasági/délvidéki magyar vagyok – mert nem igazán okos mondás, hogy csak mi vagyunk okosak. Mert, mondjuk, Einstein sem volt vajdasági/délvidéki magyar, Szókratész sem, Hegel sem, Petőfi és Ady sem. (Néhány más nevet is fel lehetne sorolni.)

Most látom, hogy – bár az utolsó mondatokban igyekeztem visszafogni a lendületet – ebből is egy kicsit hencegős mozaik alakult.

4. mozaikdarab

1939 tavaszán az óbecsei szerb nyelvű gimnázium magyar diákjai *Vagyunk* címmel egy lapot indítottak. A cím alatt az állt, hogy „A sztáribecseji magyar önképzőkör lapja”. Ez akkor kockázatos kezdeményezés volt – még akkor is, ha „sztáribecseji” (és nem „óbecsei”) lapként volt megjelölve. Írtam korábban erről a lapról, melynek két számát (több nem is jelent meg) megtaláltam a családi ügyvédi irattárban. A lapot betiltották, a szerkesztőket megbüntették, és több évre ki lettek tiltva a gimnáziumból. Az egyik kitiltott diák/szerkesztő – Draskóczy Ede – ma is él Makón. Ő most már – még az én perspektívámból is – Ede bácsi. A második szám első oldalán (összesen hatoldalal volt a lap) a vezércikk címe: LAPOT SZERKESZTETTÜNK MI, IFJÚSÁG... Ebben a vezércikkben ott áll ez a mondat is: „Szeretnénk nemcsak magunk, de mások előtt is bizonyítani, hogy képesek vagyunk valamire.” A 2. számban egy vers is van. Ennek első strófája szerint:

Olvasd a *Vagyunk*-ot
ezt a szép Újságot,
bátran képviseli
a magyar diákok.

Egy szerkesztői üzenet (vagy a szerkesztői üzenetek fedele alá csempészett ötlet) így szól:

A beküldött vers címe „Miért élek még?”

Válasz:

Mert nem személyesen hozta be versét.

A *Vagyunk* mellett (pontosabban néhány polccal odébb) találtam még egy újságot, mely nem maradt meg (nem is nagyon maradhatott) a vajdasági/délvidéki magyar köztudatban. Húsz évvel korábban jelent meg, mint a *Vagyunk*. A címe: *Lázárföldi Futár*. A cím mellett ott állt a körültekintő megfogalmazás, hogy megjelenik „havonta 1x vagy 2x”. Két számot találtam, az egyik keltezése 1919. nov. 19., és oda van írva, hogy „1 sz.” (véltetően első szám), a másikon a dátum 1920. február 5., és ez az „5. sz.” Nem tudom, hány szám jelent meg. A lap kézzel van írva fekete és kék tintával. Vannak benne rajzok és hirdetések is. Az első számban egy hirdetés szerint:

„RIKKANCSONK felvétetnek a Lázárföldi Futár kiadóhivatalában, Hunyadi utca 72.”

A szöveg mellé oda is rajzoltak egy rikkancsot. Valószínűleg inkább tréfa volt a rikkancs-hirdetés. Ezt a feltételezést támasztja alá az 5. számban megjelent közlemény, mely szerint:

„MIVEL sokszorosító gépünk még mindig nincsen üzemben, s a FUTÁR csak 1 példányban jelenik meg, kérem az olvasás után visszazárazmatatni a kiadóba.”

A cím alá oda volt írva, hogy „Szerkeszti Dr. [kétségeket hagy a kézírás, nem biztos, hogy Dr., lehet, hogy Gr.] Aköz Vélemény, felelős érte Gróf Azúr Isten”. (Ha Azúr Isten gróf, lehet, hogy Aköz Vélemény is Gr. – tehát gróf –, de lehet az is, hogy Aköz Véleményt a plebejushoz is köthető doktori cím illette meg.)

A *Lázárföldi Futár* 5. száma elsősorban egy álarcosbállal foglalkozik, melyet 1920. január 17-én tartottak a lázárföldi magyarok. (Arról a Lázárföldről van szó, ahol 2012-ben boszniai telepesek egységesnek és biztonságosnak vélt körében fogták el mégis Ratko Mladićot.) Az álarcosbálról szóló tudósítás így indul:

„A természet ünnepi díszbe öltözött, napsütéses szép januári délután volt. A szél szinte tavasziasan lengedezék és suhant el a fák csupasz ágai között, néhol be-be zörgetett egy-egy ablakon, ahol izgatott lányokat látott...”

Az első szám első oldalán van egy „Politika” című rovat, és ebben egy rövid írás (vagy inkább hirdetés):

A SZERBEK KIVONULNAK BÁNÁTBÓL!

Vígjáték 5 felvonásban

Itt először!

Itt először!

Kezdeté és vége bizonytalan

A zenét Szvírátz karnagy és közkedvelt zenekara szolgáltatja.

Ez alatt 5-10 centi üres hely következik, majd a megjegyzés – „zensura törölt”.

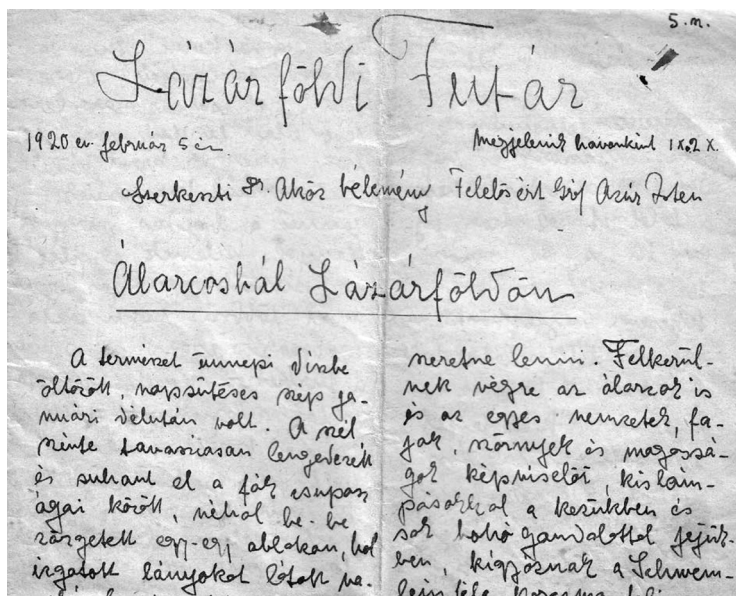
Erről a politikai talapzatról több irányba is el lehetne indulni. Fel lehetne például vetni, hogy az első Trianon-tagadók (1919. nov. 19-én íródott a szöveg) nem Délvidékben, hanem Bánátban gondolkodtak (és a cenzúrát kissé németesen írták). Aztán itt van a „Szvírátz”. Nyilván a zenészt jelentő szerb szó az alap, de a magyar felé fordítva, és magyarul megmosolyogva. Gyermekoromban éreztem (bár nem egészen értettem) egy-egy magyar társaságban kimondott szerb szóban ezt a beépített mosolyt. A dolgok akkor alakulhattak, amikor a szerb nyelv kisebbségi nyelv volt még (itt). Egy-egy szó átvétele akkor nem a hivataloshoz való igazodást jelezte. Azok a magyarok is, akik viszonylag jól beszéltek szerbül, megmaradtak a magyar akcentus és magyar nyelvi elvárások mellett, amikor lokális különlegességként beemeltek a magyar nyelvbe egy szerb szót.

Más részletek mellett is meg lehet állni. A *Vagyunkban* is, a *Lázárföldi Futárban* is sok a humor. Szeretem Karinthyt, régóta megragadt bennem egy mondata: „A humor a teljes igazság.” Innen talán arra lehetne indulni, hogy valószínűleg a humor vésőjével lehet a legkönnyebben rést vágni a valóságot elfedő képletek falán. De a *Vagyunkban* és a *Lázárföldi Futárban* nem igazán erről van szó. A humor cinkos összenézést is jelent, és erősíti az összenézők közösségét. „Ezek mi vagyunk.” És ezen a ponton, nincsen semmilyen helyzeti hátránya a kisebbségi közösségnek. Amint Mark Twain mondja: The secret source of Humor itself is not joy, but sorrow. (Magának a humornak a titkos forrása nem az öröm, hanem

a bánat.) Itt nem vagyunk hátrányban. Meg aztán ha arról van szó, hogy kivonul-e egy hadsereg, nem igazán egyenlő a többség és a kisebbség befolyása – de egy vélt kivonulással ugyanúgy el tud játszani a kisebbség is, mint a többség.

A *Lázárföldi Futár* első száma egy táncmulatság részleteiről is tudósít. Közli, hogy egy „egyen taszít, lök és teremt magának helyet a táncolók csoportjában – most megállt – ahá Eisler Miska!”. Aztán felbukkan Eisler Béla szívspecialista is a táncosok között, aki társaival együtt majomszigetet alakít. „A zene szól, benn az élet tombol, kinn esik a hó...”

A kisebbségi életről nem mondhatnánk el igazán, hogy tombol. Már régen nincsen sem *Vagyunk*, sem *Lázárföldi Futár*, nem hozott tartós sikert sok más próbálkozás sem. Sok mindennel próbálkoztunk. Azt hiszem, a fennmaradást nem is annyira a próbálkozások sikere biztosítja, hanem a próbálkozások folytatása.

5. mozaikdarab

Kertész Imre írja a *Végső kocsmá* 16. oldalán: „A 'zsidó' csak az antiszemiták számára egyértelmű kategória.”

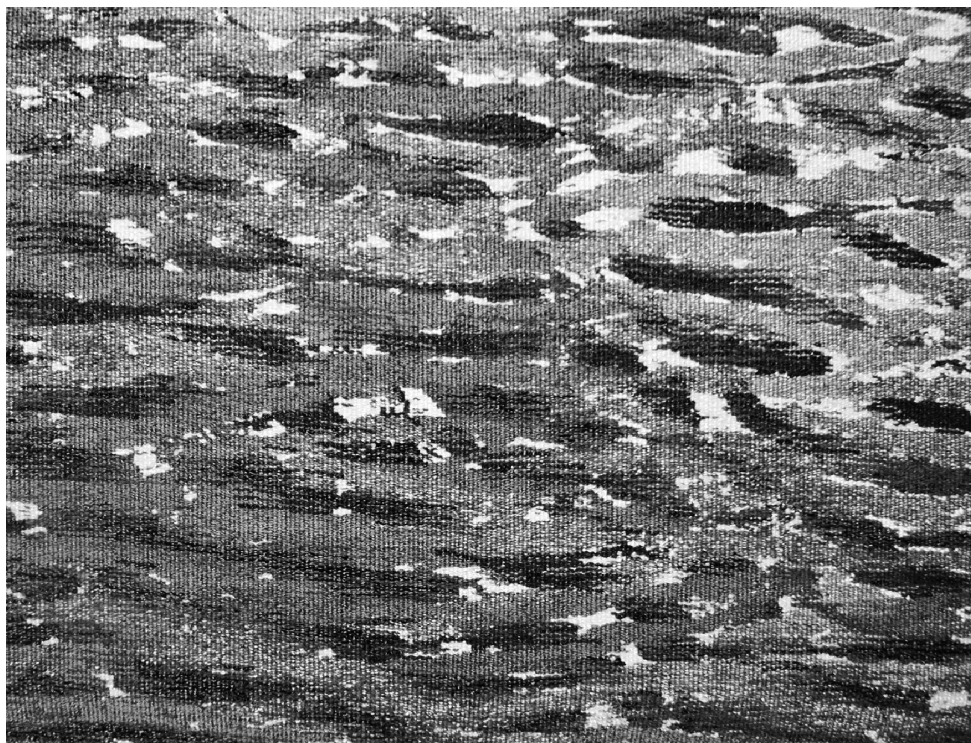
Azt hiszem, ez vonatkoztatható a vajdasági/délvidéki magyarokra is – és minden más embercsoportra. Csak kívülről nézve lehetünk egészen egyformák, és főleg azok szemében, akik nem rokonszenvvel néznek. Nem akarom cáfolni a sorsközösséget, de egy embert nem határozhat meg egyértelműen faji, etnikai, de még történelmi hovatartozása sem.

De azért van úgy, hogy nagyon hasonlítunk egymásra. Talán ha elfáradunk. Ezt – vagy ilyesmit – a köztünk született Kosztolányi írta meg a legszebben és legpontosabban, *A kalauz* című versében:

Ha este fáradt
s már nincsenek sokan a kocsiban,
leül a padra, míg a villamos fut
a téli fák közt gyorsan és vígan.
Bámul a földre ingó otthonában,
az életére gondol tán, lyukas
emlékeit csörgetve a kezében,
s olyan, mint egy ember, mint egy utas.

Valószínűleg a Szabadka–Palics útvonalon ült a fáradt kalauz, aki többé nem különbözik az utasoktól. Lehet, hogy a vajdasági/délvidéki magyar is, ha fáradt, és emlékeit csörgetve a kezében ül ingó otthonában, akkor „olyan, mint egy ember” (mint a többi európai ember?).

És tegyem hozzá, hogy „mint egy utas”?

Kíss Katalin: Sorszámozott tájlemlék (részlet, gyapjú, pamut, viszkóz, 175×115 cm)